

INGLIZZABON MAMLAKATLARDA TARJIMONLARNI TAYYORLASH
TAJRIBALARI: AQSh MISOLIDA

ОПЫТ АМЕРИКАНСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ПО
ПОДГОТОВКЕ ПЕРЕВОДЧИКОВ

PRACTICES OF PREPARATION THE TRANSLATORS IN ENGLISH
SPEAKING COUNTRIES: CASE OF US

Lutfullaev Po‘latxon Muxibullaevich
Namangan davlat chet tillari institut, Dotsent

Annotatsiya Ushbu maqola ingliz tilida so‘zlashuvchi davlatlarda, xususan, AQSh misolida tarjimonlarni tayyorlash amaliyotlarini muhokama qilingan. Maqolada nazariy va amaliy ta‘limning integratsiyasi, lingvistik kompetensiya, madaniy bilim va turli sohalarda ixtisoslashuvning ahamiyati yoritilgan. Yetakchi ta‘lim muassasalari, sertifikatsiyalash jarayonlari va ilg‘or texnologiyalarning qo‘llanilishi muhokama qilinadi. Shuningdek, tarjimonlarning ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan amaliy mashg‘ulotlar, stajirovkalar va seminarlarning ahamiyati ko‘rsatib o‘tilgani.

Kalit so‘zlar: tarjimon tayyorlash, lingvistik bilim, madaniy kompetensiya, CAT vositalari.

Аннотация Данная статья исследует практики подготовки переводчиков в англоязычных странах на примере США. Рассматривается интеграция теоретического и практического обучения, акцент на языковую компетенцию, культурные знания и специализацию в различных областях. Анализируются ключевые образовательные учреждения, процессы сертификации и использование передовых технологий и инструменты. Также подчеркивается значимость практических занятий, стажировок и семинаров для повышения профессиональных навыков переводчиков.

Ключевые слова: подготовка переводчиков, языковая компетенция, культурная компетенция, CAT-инструменты.

Abstract This article explores the practices of preparing translators in English-speaking countries, focusing on the United States as a case study. It highlights the integration of

theoretical and practical training in educational programs, emphasizing linguistic proficiency, cultural competence, and specialization in various fields. Key institutions, certification processes, and the use of advanced technologies and tools, are discussed. The article also examines professional development opportunities, including internships and workshops, aimed at enhancing translators' skills.

Key words: translator training, linguistic proficiency, cultural competence, CAT tools.

KIRISH

AQShda tarjimon mutaxassislarni tayyorlash tizimi ta'limning nazariy va amaliy ko'nikmalarni birgalikda olib boruvchi va uyg'unlashtirilgan holda tashkil etilgan. Tarjimonlik bo'yicha ixtisoslashgan dasturlar, konferensiyalar tarjimonlik, yuridik tarjima hamda mahalliyashtirish kabi muhim yo'nalishlarga qaratilgan. O'quv dasturlari lingvistik bilimdonlik, madaniyatlararo kompetensiya hamda soha talablari uchun dolzarb bo'lgan, jumladan, tarjimaga yordam beruvchi dasturlar (Computer-Assisted Translation, CAT) va mashina tarjimasi post-tahriri (MTPE) texnologiyalarini mukammal o'zlashtirishni ta'minlaydi. Bundan tashqari, ushbu dasturlar ko'pincha xalqaro tashkilotlar, davlat idoralari va xususiy korxonalar bilan hamkorlikda amaliyot va haqiqiy loyihalar orqali talabalarni haqiqiy hayot sharoitlariga tayyorlashni nazarda tutadi. AQShda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar kognitiv tarjima tadqiqotlari va sun'iy intellekt asosida ishlab chiqilgan til yechimlari kabi sohalarni o'z ichiga olgan holda, innovatsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan. Akademik salohiyat va sanoat bilan samarali hamkorlikni uyg'unlashtirish orqali bitiruvchilar xalqaro bozor talablariga yuqori darajada tayyor bo'lishlari ta'minlanadi. AQSh oliy ta'lim muassasalarida tarjimonlarning tayyorlashdagi akademik salohiyatning nufuzini oshishi va muvaffaqiyatga erishishini bir qator faktorlarga bo'lish mumkin. Birinchi faktor albatta ilmiy va akademik salohiyat bo'lib, AQShning nufuzli universitetlari tarjimonlik ta'limiga ilmiy tadqiqotlarni integratsiya qilishda yetakchi hisoblanadi. Masalan, **Middlebury Xalqaro Tadqiqotlar Instituti** (Middlebury Institute of International Studies, MIIS) tarjimonlik texnologiyalariga oid tadqiqotlarda yetakchi bo'lib, mashina tarjimasi (MT) va kompyuter yordamidagi tarjima (CAT) texnologiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. MIISning *Tarjima va Mahalliyashtirishni Boshqarish* dasturi tarjimonlik texnologiyalarini, ayniqsa mashina tarjimasi va kompyuter yordamidagi tarjimini o'rgatishdagi kiritgan hissasi bilan mashhur bo'lib, ATS (Amerika Tarjimonlar Assotsiatsiyasi) sertifikatlash imtihonlari uchun tayyorlov kurslarini taklif qiladi. MIIS o'zining ilg'or o'quv dasturlari bilan talabalarni professional sertifikat olish uchun tayyorlab, o'z bitiruvchilarini sertifikat olish uchun tayyorgarlikdan o'tkazadi. Bitiruvchilarning aksariyati nufuzli tarjimonlik ishlarida faoliyat olib boradilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida Amerika oliygohlarining tarjimonlik bo'yicha o'quv dasturlari, ta'lim texnologiyalari va amaliyotlarini analitik yondashuv orqali o'rganildi. Masalan, **Middlebury Xalqaro Tadqiqotlar Instituti** (Middlebury Institute of International Studies, MIIS)

tarjimonlik texnologiyalariga oid tadqiqotlarda yetakchi bo‘lib, mashina tarjimasini (MT) va kompyuter yordamidagi tarjima (CAT) texnologiyalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynagan. MIISning *Tarjima va Mahalliyashtirishni Boshqarish* dasturi tarjimonlik texnologiyalarini, ayniqsa mashina tarjimasini va kompyuter yordamidagi tarjimani o‘rgatishdagi kiritgan hissasi bilan mashhur bo‘lib, ATS (Amerika Tarjimonlar Assotsiatsiyasi) sertifikatlash imtihonlari uchun tayyorlov kurslarini taklif qiladi. MIIS o‘zining ilg‘or o‘quv dasturlari bilan talabalarni professional sertifikat olish uchun tayyorlab, o‘z bitiruvchilarini sertifikat olish uchun tayyorgarlikdan o‘tkazadi. Bitiruvchilarning aksariyati nufuzli tarjimonlik ishlarida faoliyat olib boradilar. Kaliforniya Universiteti, Berkli (University of California, Berkeley) tarjima tadqiqotlarida kognitiv fanlar, semiotika (semiotics) va etikadan foydalanib, so‘nggi yillarda Neyron mashina tarjimasini (neural machine translation (NMT)) bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlari bilan tanilgan. Shu bilan birga bu universitet Tarjima va Tarjimonlik Magistratura dasturi (Master of Arts in Translation and Interpretation) talabalarni turli sohalarda, masalan, huquqiy, tibbiy va adabiy tarjima bo‘yicha ixtisoslashtiradi. Berkli universiteti bitiruvchilarining 97% i ish bilan ta‘minlangan, ularning katta qismi yuqori darajadagi tarjima agentliklari va hukumat idoralarida ishlaydi.

Merilend Universiteti AQShda tarjima va tarjimonlik sohasida yaxshi yo‘lga qo‘yilgan akademik dasturlarga ega oliygoh hisoblanib, unda akademik nashrlar va sohaga oid konferensiyalarni tashkil etishda yetakchidir. Har yili o‘tkaziladigan Tarjimonlik va Tarjima Tadqiqotlari Konferensiyasida 1000 dan ortiq o‘qituvchilar va mutaxassislar ishtirok etadi. Chikago Universiteti ham tarjimonlik tadqiqotlarini rivojlantirishda katta hissa qo‘shgan, ularning Chikago Usuli qo‘llanmasi (The Chicago Manual of Style) kitobi xalqaro tarjimonlar tomonidan keng qo‘llaniladi va tarjimonlik amaliyotining ilmiy asoslarini o‘z ichiga oladi. Universitet xalqaro tashkilotlar, shu jumladan AQSh Davlat Departamenti va Jahon Banki bilan keng hamkorlik o‘rnatgan. Talabalar ushbu hamkorliklardan foydalangan holda stajirovka va amaliy loyiha ishlari bilan shug‘ullanishadi. Masalan, universitetning tarjimonlik dasturi AQSh hukumati bilan hamkorlikda stajirovkalar taklif etadi, bu esa talabalar uchun diplomatik tarjima sohasida bevosita tajriba orttirishga yordam beradi.

Monterey Xalqaro Tadqiqotlar Instituti (Monterey Institute of International Studies, MIIS) o‘zining ta‘lim dasturlarida tarjima texnologiyalarini integratsiya qilishda yetakchi hisoblanadi. Ular mashina tarjimasini va kompyuter yordamidagi tarjima (CAT) vositalarini birinchilardan bo‘lib o‘rnatgan. MIIS shuningdek, mahalliyashtirish va multimedia tarjimasini bo‘yicha maxsus kurslarni taklif qiladi, bu esa talabalarda xalqaro doirada madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllanishiga zamin yaratadi. Kaliforniya Universiteti, Berkli (University of California, Berkeley) o‘zining New York Universiteti (New York University, NYU) hamda o‘zining Tarjima Magistratura dasturi bilan tanilgan va uning bitiruvchilari Birinchi Jahon Tashkilotlari va Yevropa Ittifoqi kabi tashkilotlarda ishlaydi. NYU, shuningdek, tarjimonlik tadqiqotlari va mashina tarjimasini texnologiyalarini o‘z ichiga olgan dasturlarni rivojlantirishda ham yetakchi hisoblanadi. Universitetning tarjima dasturi turli nodavlat tashkilotlari bilan

hamkorlik qilib, talabalarni insonparvarlik ishlari va xalqaro huquq bo‘yicha tarjima loyihalarida ishtirok etishini tashkil etdilar.

Shu o‘rinda ushbu universitetlardagi o‘quv dasturlarini yaratish (Curricular Design Practices) bo‘yicha ham tajribalariga to‘xtalib o‘tsak. Middleberi xalqaro tadqiqotlar instituti (Middlebury Institute of International Studies, MIIS) o‘zining tarjimonlik ta‘limida yaxlit va multidistsiplinar yondashuvni qo‘llaydi. MIISning kurslari talabalarni madaniyatshunoslik, lingvistika va haqiqiy tilshunoslik bo‘yicha o‘qitadi, bu esa talabalar uchun manba va maqsad tilining ijtimoiy va madaniy kontekstlarini chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Kaliforniya Universiteti, Berkli ham tarjimada faqat lingvistik ko‘nikma sifatida emas, balki madaniy muzokaralar sifatida o‘qitiladigan yondashuvni qo‘llaydi. Ularning o‘zaro madaniyatlararo kommunikatsiya kurslari talabalarni turli madaniyatlar o‘rtasidagi murakkab tafovutlarni tarjima qilish uchun tayyorlaydi.

Amaliyot ishlarini tashkil etishda ham AQSh universitetlarida jiddiy e‘tibor beriladi. Merilend Universiteti (University of Maryland) haqiqiy dunyo tarjimasini amaliyoti dasturini (real-world translation practicum) taklif etadi, unda talabalar jonli tarjima loyihalarida ishtirok etadilar va sanoat mutaxassislari bilan hamkorlik qiladilar. Bu tashabbus talabalar uchun tajriba orttirishga va portfel yaratishga imkon beradi, bu esa ishga kirishda juda muhimdir. Monterey Xalqaro Tadqiqotlar Instituti (Monterey Institute of International Studies, MIIS) ham shunga o‘xshash dasturga ega bo‘lib, talabalar xalqaro NHT va tarjima kompaniyalarida stajirovkalar o‘tashadi, bu esa ularga tarjima loyihalarini boshqarish bo‘yicha qimmatli tajriba beradi. Chikago Universiteti adabiy tarjima sohasida ham ilg‘or bo‘lib, bu sohaga xos bo‘lgan til o‘zgarishlari, tarixiy matnlar tarjimasini va maxsus kurslar bo‘yicha ixtisoslashgan. Nyu York Universiteti va Kolumbiya Universiteti texnik tarjima bo‘yicha maxsus dasturlarni taklif etadi, bu esa talabalarni huquqiy, tibbiyot va texnologiya sohalaridagi talabalar bilan tanishtiradi.

AQShning tarjima dasturlari odatda tarjimonlik nazariyasining turli xil yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi. Kolumbiya Universiteti talabalarini ekvivalentlik nazariyasi (equivalence theory), dinamik ekvivalentlik (dynamic equivalence) va funksionalizm (functionalism) bilan tanishtiradi, bu nazariyalar tarjima amaliyotining asosini tashkil qiladi. Bu kurslar talabalarga o‘z tarjima loyihalarini boshlashdan oldin turli nazariyalarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatini beradi. Nyu-York Universiteti badiiy tarjima bo‘yicha kurslar taklif qiladi va talabalar turli tarjima nazariyalarini tahlil qilib, o‘z tarjima loyihalariga qo‘llashadi. Shu bilan birga AQSh oliygohlari tarjimonlik dasturlarida madaniy kontekstni tushunish (Cultural awareness and context) asosiy ahamiyatga ega. Berkliidagi Kaliforniya universiteti talabalari o‘z manba va maqsad tillarining madaniy aspektlarini o‘rganish uchun madaniyatshunoslik kurslaridan o‘tishlari shart. Monterey xalqaro tadqiqotlar instituti esa madaniy va ijtimoiy-siyosiy kontekstlarni tarjima qilishning ahamiyatini tushuntiradi va talabalarda madaniyatning nozik tafovutlarini e‘tiborga olishga o‘rgatadi.

O‘quv dasturlarining aksariyatida kabi SDL Trados, MemoQ va Wordfast kabi eng so‘nggi tarjima texnologiyalaridan foydalanishga keng e‘tibor beriladi. MIIS mashina tarjimasi va post-texnik tahrir kurslarini taklif qiladi. Merilend Universiteti ham kompyuter yordamidagi tarjima (CAT) kurslarini taklif qiladi, shu jumladan huquqiy va texnik tarjimaga oid tarjima xotiralari tizimlaridan foydalanish. AQSh universitetlarida, masalan, Merilend Universiteti va Middlebury Xalqaro Tadqiqotlar Institutida tarjimonlikda etika muammolari, shu jumladan maxfiylik, neytralitet va maxfiy ma‘lumotlarni boshqarish kabi mavzular o‘qitiladi. Talabalarni siyosiy yoki huquqiy tarjimadagi etik dilemmani (ethical dilemmas) o‘rganishda faol ishtirok etishga undaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

AQShda tarjimonlarni tayyorlash dasturlarining o‘quv dasturi loyihasi kasbiy ehtiyojlarga moslashtirilgan keng qamrovli yondashuvlarga asoslangandir. Badiiy matnlarni tarjima qilishga qaratilgan tarjimashunoslikdan farqli o‘laroq, ushbu dasturlar sog‘liqni saqlash, huquq, diplomatiya va xalqaro biznes kabi sohalar uchun funksional tarjima va talqin qilish ko‘nikmalarini ustuvor hisoblaydi. Dasturlar odatda quyidagi qismlarni o‘z ichiga oladi:

1. Asosiy Kurslar:

- Sinxron va ketma-ket tarjima texnikalari.
- Yuridik, tibbiy va texnik sohalarida maxsus tarjima.
- Tarjima va interpretatsiyada etika me‘yorlari va professionallik.
- Semantika, sintaksis va pragmatikani o‘z ichiga oluvchi ilg‘or lingvistik tadqiqotlar.

2. Ixtisoslashgan Modullar:

- Mahalliyashtirish va audiovizual tarjima.
- Mashina tarjimasini post-tahrirlash (Machine translation post-editing (MTPE)).
- Sog‘liqni saqlash va davlat xizmatlari uchun soha tarjima.

3. Bitiruv loyihalari (Capstone Projects) va amaliyotlar.

- Aksariyat dasturlar bitiruv loyihalari bilan yakunlanadi, bunda talabalar haqiqiy hayotdagi tarjima va talqin qilish vazifalari ustida ishlashlari talab etiladi.
- Birlashgan Millatlar Tashkiloti, AQSh Davlat Departamenti va xususiy sektordagi tarjima kompaniyalari kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda amaliyot imkoniyatlari taqdim etiladi.

4. Texnologik Integratsiya:

- SDL Trados va MemoQ kabi kompyuter yordamida tarjima qilish vositalaridan (CAT tools) keng foydalanish.

- Masofaviy sinxron tarjima platformalari bo‘yicha tayyorgarlik.

5. Baholash Usullari:

- Imtihonlar, jonli interpretatsiya sessiyalari va tarjima loyihalari orqali uzluksiz baholash.
- Nazariya va amaliy ko‘nikmalarni qamrab oluvchi yakuniy imtihonlar.

Tadqiqot va innovatsiya ishlari tarjima va talqin qilish sohalarini rivojlantirishga faol hissa qo‘shadi. Tadqiqotning asosiy yo‘nalishlari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- Interpretatsiyadagi kognitiv jarayonlar: Sinxron tarjima paytida kognitiv yuk va jarayonlarni o‘rganish.
- Tarjima texnologiyalari: Yangi CAT vositalari va MTPE metodologiyalarini ishlab chiqish.
- Madaniyatlararo muloqot: Tillar va madaniyatlar bo‘ylab samarali muloqot strategiyalarini o‘rganish.

Amerika universitetlari tajribasi O‘zbekistondagi tarjimonlarni tayyorlash tizimi uchun bir qator dolzarb imkoniyatlar taqdim etadi. Bu tajriba, ayniqsa, texnologiyalardan keng foydalanishni ta‘minlash va madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali milliy ta‘lim tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy global dunyoda tarjimonlar nafaqat tilni bilishi, balki tarjima dasturlari va ma‘lumotlar bazalari kabi texnologik vositalardan unumli foydalanishni o‘rganishlari lozim.

Madaniyatlararo muloqotga e‘tibor qaratish talabalarni nafaqat tarjimon, balki madaniyatlar o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini bajaruvchi mutaxassis sifatida ham tayyorlash imkonini beradi. Zotan, tarjimon nafaqat so‘zlarni, balki ularning madaniy ma‘no-mazmunini ham to‘g‘ri yetkazib berishi kerak.

Bundan tashqari, Amerika universitetlari bilan hamkorlikda xalqaro tashkilotlar, elchixonalar va turli kompaniyalar bilan tajriba almashish dasturlarini tashkil etish milliy ta‘lim tizimi uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Bu hamkorlik talabalarni hayotiy amaliy vaziyatlarga tayyorlashga yordam beradi. Masalan, talabalarning xalqaro anjumanlarda tarjimon sifatida ishtirok etishi, amaliyot davomida xalqaro mutaxassislar bilan ishlashi ularga katta foyda keltiradi.

Shunday qilib, Amerika universitetlarining ilg‘or tajribasini milliy ta‘lim tizimiga tatbiq etish O‘zbekiston uchun keng imkoniyatlar yaratadi va professional tarjimonlarni tayyorlashda yangi bosqichga ko‘tarilishga ko‘maklashadi

Oligohlardagi soha professor-o‘qituvchilar muntazam xalqaro loyihalarda ishtirokini, nufuzli jurnallarda maqolalar chop etashini va xalqaro konferensiyalarda ma‘ruzalar o‘qishini kuzatish mumkin. E‘tiborga molik yutuqlar qatoriga masofaviy interpretasiya va diplomatik kontekstda ko‘p tilli muloqotning yangi usullarini rivojlantirish kiradi.

Mukammal o‘quv reja asosida mashg‘ulotlarning olib borilishi, amaliyotiga e‘tibor qaratish va tadqiqotni qo‘llab-quvvatlash orqali AQShda tarjimonlarni tayyorlashda yetakchi ekanligini kuzatish mumkin. Undagi boy tajribalar O‘zbekistonda tarjimonlarni tayyorlashda ilmiy jihatdan o‘rganib chiqish maqsadga muvofiq hisonlanadi.

XULOSA

Demak yuqoridagi AQSh oliygohlari tajribalaridan kelib chiqib O‘zbekiston uchun bir qator ilg‘or tajribalarni keltirish ta‘kidlash mumkin. Masalan, **Middlebury xalqaro tadqiqotlar instituti** va **Monterey xalqaro tadqiqotlar instituti** kabi texnologiyalarni o‘rgatish va ixtisoslashuvga e‘tibor qaratish O‘zbekistonda talabalarni xalqaro tarjima bozoriga tayyorlash uchun muhim. **Merilend Universiteti** misolida O‘zbekistonda tarjima agentliklari va

xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish zarur. Bu talabalar uchun amaliy tajriba va sohada nufuzli ishlarga joylashishda yordam beradi. **Kaliforniya Universiteti, Berkli va Monterey xalqaro tadqiqotlar institutining** metodlari orqali O'zbekistonda tarjima ta'limini o'z ichiga olgan kurslarni kengaytirish, talabalarni manba va maqsad tillarining madaniy kontekstlarini yaxshiroq o'rganishga yordam beradi. **ATA (American Translators Association)** sertifikat siya tizimini O'zbekistonda joriy etish, tarjimonlar kasbining nufuzini oshiradi. **Chikago Universiteti va Middlebury xalqaro tadqiqotlar instituti** kabi tadqiqot muassasalarida tarjima bo'yicha ilmiy ishlarni rivojlantirish O'zbekistonning akademik imijini mustahkamlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Translation and Localization Management Program, Monterey Institute of International Studies. Retrieved from www.miiis.edu
2. Pöchhacker, F. (2015). *Introducing Interpreting Studies*. Routledge.
3. Tymoczko, M. (2007). *Translation in a Postcolonial Context: Early Irish Literature in English Translation*. St. Jerome Publishing.### References
4. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
5. Pym, A. (2014). *Exploring Translation Theories*. Routledge.
6. Hatim, B., & Mason, I. (2017). *Discourse and the Translator*. Longman.
7. Kelly, D. (2005). *A Handbook for Translator Trainers: A Guide to Reflective Practice*. St. Jerome Publishing.
8. American Translators Association (ATA). Retrieved from www.atanet.org
9. Pöchhacker, F. (2015). *Introducing Interpreting Studies*. Routledge.